

Міністерство освіти і науки України
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
Факультет морського права

Кафедра теорії та історії держави і права

Код РНПД _____

ЗАТВЕРДЖЕНО

Проректор з НІПР

Слободян С. О.

» _____ 202__ р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

PROGRAM OF THE DISCIPLINE
HISTORY OF THE STATE AND LAW OF UKRAINE
AND FOREIGN COUNTRIES

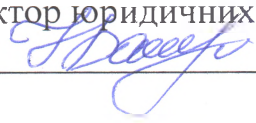
рівень вищої освіти _____ Бакалавр _____
(перший (бакалаврський) / другий (магістерський))

тип дисципліни _____ Обов'язкова _____
обов'язкова / вибіркова

мова викладання _____ Українська _____
українська / англійська

Робоча програма навчальної дисципліни «Історія держави і права України та зарубіжних країн» є однією із складових комплексної підготовки фахівців галузі знань «08» Право спеціальності «081» Право, освітня програма «ПРАВО».

«01» листопада 2023 року – 45 с.

Розробник: **Бортник Надія Петрівна**, професор, доктор юридичних наук, професор кафедри теорії та історії держави і права

Проект робочої навчальної дисципліни «Історія держави і права України та зарубіжних країн» узгоджено з гарантом освітньої програми.

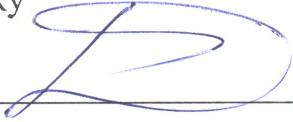
Гарант освітньої програми «ПРАВО»

Ломжець Ю. В., кандидат політичних наук, доцент

Проект робочої навчальної дисципліни «Історія держави і права України та зарубіжних країн» розглянуто на засіданні кафедри Теорії та історії держави і права.

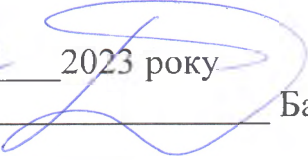
Протокол № 5 від «14» листопада 2023 року

Завідувач кафедри –

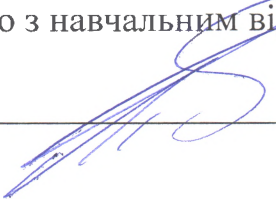
доктор юридичних наук, професор Бараненко Д.В.

Проект робочої навчальної дисципліни «Історія держави і права України та зарубіжних країн» розглянуто Навчально-методичною комісією факультету Морського права.

Протокол № 5 від «15» листопада 2023 року

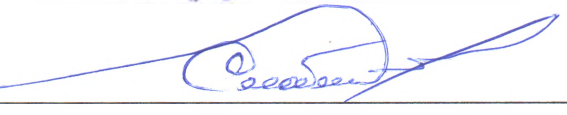
Голова Навчально-методичної комісії – Бараненко Д. В.

Проект робочої навчальної дисципліни «Історія держави і права України та зарубіжних країн» погоджено з навчальним відділом НУК імені адмірала Макарова

Голова відділу – Лабарткава А. В.

Проект робочої навчальної дисципліни «Історія держави і права України та зарубіжних країн» розглянуто Навчально-методичною радою НУК імені адмірала Макарова.

Протокол № 10 від «27» листопада 2023 року.

Голова НМР НУК – Слободян С. О.

ЗМІСТ

<i>Вступ</i>	4
<i>1. Опис навчальної дисципліни</i>	6
<i>2. Мета вивчення навчальної дисципліни</i>	7
<i>3. Передумови для вивчення дисципліни</i>	8
<i>4. Очікувані результати навчання</i>	8
<i>5. Програма навчальної дисципліни</i>	8
<i>6. Методи навчання, засоби діагностики результатів навчання та методи їх демонстрування</i>	32
<i>7. Форми поточного та підсумкового контролю</i>	33
<i>8. Критерії оцінювання результатів навчання</i>	38
<i>9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна</i>	39
<i>10. Рекомендовані джерела інформації</i>	39

ВСТУП

Анотація

На сучасному етапі розвитку суспільства надзвичайно велика роль відводиться правовим знанням як найважливішій компоненті особистісного та соціального розвитку. Фундаментальне значення у підготовці сучасного фахівця-правника має система знань історико-правового спрямування, складові якої забезпечують наукове підґрунтя, методологічну базу та фаховий інструментарій для вивчення галузевих і міжгалузевих напрямів юриспруденції та підготовки фахівця-правника.

Теоретичне і практичне значення навчальної дисципліни **«Історія держави і права України та зарубіжних країн»** полягає у можливості на основі ґрунтовного вивчення державно-правового досвіду України, країн і народів світу, здобутого в різні історичні періоди, глибше пізнати державно-правові реалії сучасності. Вивчення цієї дисципліни дає змогу здобути необхідні знання щодо здійснення економічних реформ, демократизації політичного життя суспільства і охорони прав громадян, прогнозувати подальший розвиток держави і права і в Україні, і за її межами.

«Історія держави і права України та зарубіжних країн» є однією з базових юридичних дисциплін. Вона відіграє провідну роль в ознайомленні майбутніх юристів із світовою політичною та правовою культурою, дає змогу краще зрозуміти сучасні державотворчі і правотворчі процеси.

«Історія держави і права України та зарубіжних країн» оперує безліччю конкретних фактів про події в політико-правовому житті, діяльність держав, урядів, класів, партій, акумулює величезний державо-правовий досвід минулих епох.

Ключові слова: держава, право, утворення держави, державний устрій, суспільний лад, державний лад, центральне і місцеве управління, суд і судочинство, джерела і риси права, реформи.

Abstract

At the current stage of society's development, the role of legal knowledge as the most important component of personal and social development is enormous. The knowledge system of historical and legal orientation is of fundamental importance in the training of a modern legal specialist, the components of which provide a scientific basis, a methodological base and a professional toolkit for the study of sectoral and interdisciplinary areas of jurisprudence and the training of a legal specialist.

The theoretical and practical significance of the educational discipline «History of the state and law of Ukraine and foreign countries» consists in the possibility, on the basis of a thorough study of the state-legal experience of Ukraine, countries and peoples of the world, gained in different historical periods, to learn

more deeply about the state-legal realities of modern times. Such a study of it gives the opportunity to acquire the necessary knowledge regarding the implementation of economic reforms, the democratization of the political life of society and the protection of the rights of citizens, to forecast the further development of the state and law both in Ukraine and beyond.

«History of the state and law of Ukraine and foreign countries» is one of the basic legal disciplines. It plays a leading role in familiarizing future lawyers with the world political and right-wing culture, provides an opportunity to better understand modern state-making and law-making processes.

«History of the state and law of Ukraine and foreign countries» uses a lot of specific facts about events in political and legal life, the activities of states, governments, classes, and parties, and accumulates a huge state and legal experience of past eras.

Key words: state, law, formation of the state, state system, social system, state system, central and local administration, court and judiciary, sources and features of law, reforms.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність (освітня програма), освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання / заочна форма навчання	
Кількість кредитів – 6	Галузь знань 08 Право (шифр і назва)	Обов'язкові компоненти освітньої програми Цикл загальної підготовки	
Модулів – 2		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 4		2-й	
Електронний адрес РПНД на сайті Університету –	Спеціальність 081 Право (код та найменування) Освітня програма «ПРАВО» (найменування)	Семестр – III-й, IV-й	
Індивідуальне науково- дослідне завдання _____ (назва)		Лекції	
Загальна кількість годин – 180		III-й семестр - 30 год. IV-й семестр - 15 год.	III-й семестр – 4 год. IV-й семестр – 10 год.
		Всього – 45 год.	Всього – 8 год.
		Практичні, семінарські	
		III-й семестр - 15 год. IV-й семестр - 15 год.	III-й семестр – 4 год. IV-й семестр – 10 год.
		Всього – 30 год.	Всього – 20 год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 5; самостійної роботи студента – 7		Ступінь вищої освіти: Перший (бакалаврський) Бакалавр / Bachelor	Самостійна робота
	III-й семестр – 75 год. IV-й семестр – 30 год.		III-й семестр – 106 год. IV-й семестр – 46 год.
	Всього – 105 год.		Всього – 152 год.
	Індивідуальні завдання: –		
	Вид контролю: III-й семестр – Залік IV-й семестр – Іспит		
	Форма контролю: Поточний – комбінований. Підсумковий – усний.		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Історія держави і права України та зарубіжних країн» є

- підготовка юриста із широким колом знань про загальну історію держави і права, процеси виникнення, утворення і розвитку держави і права у певний конкретний історичний період у кожній окремій державі;
- глибоке усвідомлення студентами історії та формування українського народу і української державності, висвітлення політичної діяльності класів, соціальних груп, партій та громадських об'єднань і, насамперед, профспілок України на певних етапах історичного розвитку;
- формування у студентів відповідно до освітньо-професійної програми таких компетентностей:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі професійної правничої діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування правових доктрин, принципів і правових інститутів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК):

- ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.

Фахові компетентності спеціальності (ФК):

- ФК2. Знання і розуміння ретроспективи формування правових та державних інститутів.
- ФК16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Історія держави і права України та зарубіжних країн» є

- загальне ознайомлення студентів з системою історико-правових та загально-правових понять і категорій, вільне оперування ними;
- вивчення процесів утворення і розвитку державно-правових інститутів і явищ, видання та застосування нормативних актів;
- виявлення історичних закономірностей, загального і особливого в еволюції держави і права, зв'язки між державним і правовим розвитком, а також з розвитком політичних ідеологій, економіки, релігії і культури;
- аналіз економічних, політичних та інших соціальних процесів у житті суспільства;
- орієнтація в системі права і законодавства, в їхніх структурі та змісті.
- формування вміння і навичок роботи з джерелами та навчально-методичною літературою, узагальнення матеріалів юридичної та іншої соціальної практики, конкретних емпіричних даних;

– закріплення уміння чітко і зрозуміло висловлювати й аргументувати свою позицію щодо державно-правової та суспільної проблематики.

3. Передумови для вивчення дисципліни

Пререквізити: Вивчення предмета курсу «Історія держави і права України та зарубіжних країн» передбачає наявність у студентів базових знань з «Історії України», оскільки курс «Історія держави і права України» тісно пов'язаний з історією розвитку господарства, культури, науки та інших областей людської діяльності, а також з історією сусідніх держав та народів.

Постреквізити: Вивчення курсу «Історія держави і права України та зарубіжних країн» перебуває у структурно-логічному зв'язку з вивченням інших дисциплін, а саме: «Теорія держави і права», «Історія вчень про державу і право», «Філософія».

4. Очікувані результати навчання

Вивчення навчальної дисципліни «Історія держави і права України та зарубіжних країн» передбачає формування та розвиток у студентів таких результатів навчання:

Програмні результати навчання:

- ПР03. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів різних джерел.
- ПР06. Складати та узгоджувати план власного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами.
- ПР08. Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами, як усно, так і письмово, правильно вживаючи правничу термінологію.
- ПР18. Готувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку, зробленого у різних правових ситуаціях.

5. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. Історія держави і права України (III-й семестр)

Змістовий модуль 1. Державність і право на території України з найдавніших часів до початку XX століття.

ТЕМА 1. Вступ до навчального курсу «Історія держави і права України».

Історія держави і права України як наука та навчальна дисципліна: об'єкт дослідження та предмет вивчення. Мета та завдання курсу. Місце та значення історії держави і права України в системі юридичних, історичних наук. Її зв'язок із теорією держави і права, історією держави і права зарубіжних країн, історією вчень про державу і право, конституційним правом України, галузями українського права.

Функції історії держави і права України. Принципи та методи пізнання історико-правових явищ.

Періодизація навчального курсу. Історіографія, джерела історії держави і права України. Аналіз наукової та навчальної літератури. Критика фальсифікацій історії держави і права українського народу.

Організація навчального процесу з історії держави і права України.
Література [7, с. 3–7].

ТЕМА 2. *Стародавні держави і право на території України (VII ст. до н. е. – VIII ст. н. е.).*

Виникнення і розвиток Скіфської рабовласницької держави, її соціально-політичний устрій (VII до н. е. – III ст. н. е.). Джерела та основні риси права Скіфського царства. Грецька колонізація Причорномор'я. Суспільно-політичний устрій і право античних міст-держав (VII до н. е. – IV ст. н. е.). Боспорське царство, його суспільно-політичний устрій і право (V ст. до н. е. – VI ст. н. е.). Походження слов'ян. Ранньослов'янська державність. Суспільно-політичний розвиток східних слов'ян від військово-демократичної організації племен до ранньофеодальної держави. Союзи племен, міжплемінний військово-політичний союз антів «Антське царство» (кінець IV – початок VII ст.). Об'єднання союзів племен і створення союзу союзів слов'янських племен «Русь» (VII ст.).

Література [7, с. 9–13; 8, с. 6–10; 9, с. 5–39]

ТЕМА 3. *Державний устрій і право Київської Русі та Галицько-Волинської держави (IX – перша половина XIV ст.).*

Етапи державно-правового розвитку. Теорії походження Київської Русі. Суспільний лад, соціальні стани. Державний устрій. Ранньофеодальна форма правління. Вищі органи влади й управління: великий князь, боярська рада, князівські з'їзди (снеми), народні збори (віче). Зміна порядку успадкування князівської влади, принцип сеньйорату. Десятинна та двірцево-вотчинна системи управління на місцях. Сільська територіальна община (верв). Система «кормління» посадових осіб. Походження національної символіки. Реформи Володимира Великого. Утвердження християнства як загальнодержавної релігії. Церква. Військо. Правління Ярослава Мудрого. Зміцнення міжнародних зв'язків Київської держави. Судові органи. Судовий процес. Правова система. Основні риси та джерела давньоруського права. Розпад Київської Русі: причини і наслідки. Зростання політичного та економічного значення місцевих феодальних центрів. Зростання ролі князівських з'їздів. Боротьба східнослов'янських князівств проти монголо-татарської навали.

Галицько-Волинська держава – спадкоємиця державно-правової традиції Київської Русі та перша національна держава українського народу. Причини занепаду держави. Суспільний лад.

Державний лад. Верховна влада князя. Атрибути державної влади: корона, герб, державна печатка, прапор. Дуумвірат. Боярська рада – орган впливу боярської олігархії. Віче. Система двірцево-вотчинного управління.

Суд. Військо. Церква. Правова система. Джерела права: звичаєве право, Руська Правда, князівське та церковне законодавство, магдебурзьке право.

Література [7, с. 14–63; 8, с. 40–94; 9, с. 11–27]

ТЕМА 4. *Державно-політичний устрій і право на українських землях литовсько-польської доби (друга половина XIV – середина XVII ст.). Запорозька Січ, її військово-адміністративний устрій.*

Литовсько-Руська держава та право (др. пол. XIV – перша пол. XVI ст.). Передумови та процес приєднання українських земель до Великого князівства Литовського та Королівства Польського. Формування Литовсько-Руської держави. Ліквідація автономії українських земель, перетворення їх на воєводства. Державне зближення Великого князівства Литовського і Королівства Польського. Зміни правового статусу українських земель. Литовсько-московські відносини. Суспільний устрій. Державний лад. Найвищі органи влади Великого князівства Литовського. Місцеве управління. Судовий процес. Правова система. Джерела права.

Українські землі під владою Речі Посполитої (др. пол. XVI – перша пол. XVII ст.). Створення Речі Посполитої (Люблінська унія 1569 р.). Берестейська церковна унія (1596 р.) та її вплив на подальшу долю Української держави. Польська експансія на українські землі. Суспільний лад. Центральне управління. Система органів місцевої влади управління. Суд і процес.

Основні риси та джерела права.

Запорозька Січ: військово-адміністративний устрій і право. Причини та умови виникнення українського козацтва. Джерела формування Запорозької Січі. Соціальний склад і правове становище січового козацтва. Етнічний склад козацтва. Адміністративно-територіальний поділ Січі. Кіш, курені, паланки. Категорії населення Запорозької Січі. Система органів військово-адміністративної влади. Правова система. Джерела права. Особливості судового процесу.

Література [7, с. 63–151; 8, с. 95–143; 9, с. 28–33].

ТЕМА 5. *Українська козацько-гетьманська держава та її право. Українські землі під владою іноземних держав (сер. XVII – XVIII ст.).*

Держава і право в роки Національно-визвольної війни (1648–1657 рр.). Розбудова, суспільно-політичний та адміністративно-територіальний устрій Української козацько-гетьманської держави Богдана Хмельницького середини XVII ст. Зміни у суспільних відносинах. Формування української феодальної держави, її форма. Органи влади та управління. Місцеве управління.

Заснування фінансової системи. Військо. Зовнішня політика. Судова система. Правовий статус Української козацько-гетьманської держави та її народу і форма державно-правових зв'язків України з Московією за договором 1654 р. Правова система. Судовий процес.

Політико-правове становище Гетьманщини у складі Московії. Громадянська війна. Період «Руїни» в Україні та його наслідки. Поділ України

на два гетьманства – Лівобережне і Правобережне. Гетьманські статті. Становище українських земель у складі Речі Посполитої, Угорщини та під владою Туреччини. Три поділи Речі Посполитої. Суспільний лад. Державний лад.

Полково-сотенна система територіального управління. Судова система. Судова реформа 1760–1763 рр. Органи самодержавного управління Гетьманщиною. Ліквідація Запорозької Січі. Поширення загальноросійської системи управління. Правова система. Джерела і розвиток права.

Гетьманські статті. «Пакти і Конституції законів і вольностей Війська Запорозького» П. Орлика (1710 р.). Царське законодавство. Гетьманське законодавство. Кодифікація українського права.

Основні риси права. Судовий процес. Система покарань. Суспільно-політичний лад Галичини, Буковини і Закарпаття. Адміністративно-територіальний поділ і органи влади та управління.

Західноукраїнські землі у складі Речі Посполитої. Північна Буковина у складі Молдавії (з поч. XIV ст.) та Туреччини (з другої пол. XVIII ст.), Закарпаття у складі Угорщини (з XI ст.), Трансільванського князівства (з поч. XIV ст.) та під владою австрійських Габсбургів (з кінця XVII ст.).

Судова система. Право.

Література [7, с. 151–206; 8, с. 144–195; 9, с. 34–42].

ТЕМА 6. *Суспільно-політичний устрій і право українських земель у складі Російської, Австрійської і Австро-Угорської імперій (XIX – початок XX ст.).*

Наддніпрянська Україна у складі Російської імперії. Криза і розклад феодально-кріпосницької системи Росії. Державно-правові ідеї Кирило-Мефодіївського товариства. Громадівський рух. Загальна характеристика політико-правового розвитку 1900–1917 рр. Початок авіаєри в Україні. Суспільний лад.

Державний лад. Адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Російської імперії. Центральне управління. Місцеве управління. Реформи 60–80-х років XIX ст. та особливості їх проведення в Україні. Валувєвський циркуляр 1863 р. Емський указ 1876 р. Контрреформи 1880–1890-х рр. Діяльність Української громади в Державній Думі. Судова система. Судова реформа 1864 р. та особливості її проведення в Україні. Перебудова органів прокуратури і становлення органів адвокатури. Право. Кодифікація права. Надзвичайне законодавство 1905–1907рр. та періоду I Світової війни.

Західноукраїнські землі у складі Австрії і Австро-Угорщини. Загарбання українських земель Австрією. Утворення коронного краю з центром у Львові. «Руська трійця», «Русалка Дністрова», Москвофіли, народовці, радикальний напрям (Русько-українська радикальна партія, І. Франко). Головна Українська Рада, Союз Визволення України, Українські Січові Стрільці.

Суспільно-політичний лад Галичини, Буковини і Закарпаття. Адміністративно-територіальний поділ та органи влади й управління.

Революція 1847–1848 рр. Конституція 1848 р. Зміни в політико-правовому становищі українських земель. Головна Руська Рада. Дуалістична монархія.

Судова система. Прокуратура. Адвокатура. Право. Заміна польського законодавства на австрійське. Кодифікація австрійського законодавства та його апробація у Галичині.

Література [7, с. 208–296; 8, с. 196–219; 9, с. 43–49].

***Змістовий модуль 2. Державно-правовий розвиток України в добу
відродження національної державності,
радянський період та за часів незалежності.***

ТЕМА 7. *Відродження української національної державності. Право (1917–1920 рр.).*

Утворення УНР. Законодавча діяльність Центральної Ради

Зміни у суспільно-політичному устрої внаслідок Лютневої буржуазно-демократичної революції у Росії. Утворення Центральної Ради. Всеукраїнський національний конгрес (6–8 квітня 1917 р.). Підтримка Центральної Ради з боку всеукраїнських військового, селянського, робітничого з'їздів та розширення її складу. Перший універсал Центральної Ради. Створення Генерального секретаріату. Другий універсал Центральної Ради.

Встановлення більшовицької влади в Петрограді. Третій універсал Центральної Ради. Проголошення УНР як автономії у складі Російської Федерації. Четвертий універсал Центральної Ради.

Проголошення самостійності і незалежності УНР. Україна в умовах австро-німецької окупації.

Правовий статус Центральної Ради, Малої Ради, Генерального секретаріату (Ради Народних Міністрів). Діяльність Центральної Ради щодо створення органів місцевої влади і місцевого самоврядування. Реформування судочинства. Виникнення «надзвичайного правосуддя». Самосуди. Створення прокуратури. Зовнішньополітична діяльність. Військове будівництво.

Законодавча діяльність Центральної Ради. Закони «Про порядок видання законів» від 25 листопада 1917 р., «Про випуск державних кредитових білетів УНР» від 6 січня 1918 р., «Про національно-персональну автономію» від 6 січня 1918 р., «Про громадянство УНР» від 2 березня 1918 р., Земельний закон від 18 січня 1918 р. та ін. Конституція УНР, її зміст та значення.

Українська держава та її право (період Гетьманату)

Проголошення П. Скоропадського на з'їзді українських хліборобів 29 квітня 1918 р. гетьманом України. Проголошення Української держави. Історико-правова характеристика природи Гетьманату П. Скоропадського. Грамота до всього українського народу та закони про тимчасовий державний устрій України від 29 квітня 1918 р.: зміст і значення. Функції, склад та організація діяльності гетьманського уряду – Ради Міністрів. Розвиток інституту державної служби. Зовнішньополітична діяльність.

Місцеве управління. Губернські і повітові старости. Протистояння місцевої адміністрації та органів місцевого самоврядування. Виділення заможного селянства в окрему соціальну категорію – козацтво.

Реформування Генерального суду за Законом від 2 червня 1918 р. Відновлення судових палат, окружних судів, мирової юстиції за Законом від 8 липня 1918 р., постановами Ради Міністрів від 14 та 21 липня 1918 р. Зростання значення військових судів (Закон від 21 червня 1918 р.). Правоохоронні органи.

Організація української прокуратури. Поновлення діяльності адвокатури. Створення нотаріату. Функції Державної варти.

Військове будівництво.

Засади створення правової системи. Скасування та вибіркоче застосування правових актів із законодавчої спадщини. Характеристика гетьманського законодавства. Захист права приватної власності. Законодавче забезпечення культури й освіти. Законодавче забезпечення військового будівництва. Посилення каральної спрямованості законодавства.

УНР та її право часів Директорії

Створення Директорії, організація повстання проти Гетьманату, прихід до влади. Декларація від 26 грудня 1918 р. Створення уряду. Акт злуки УНР і ЗУНР. Трудовий конгрес. Формування органів влади й управління. Оголошення війни Радянській Росії. Внутрішня та зовнішня політика Директорії.

Урядові кризи: причини й наслідки. Одноосібне керівництво УНР С. Петлюрою. Варшавський договір (21 квітня 1920 р.).

Державно-правовий статус Директорії за ухваленим Трудовим конгресом Законом про форму влади в Україні. Рада Народних Міністрів. Тенденція переходу до президентсько-парламентської республіки: закони від 12 листопада 1920 р. «Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці» та «Про Державну Народну Раду Української Народної Республіки». Місцеве управління. Губернські, повітові та волосні комісаріати та їхні повноваження за Інструкцією Міністерства внутрішніх справ від 24 червня 1919 р. «Про тимчасову організацію влади на місцях». Судові установи. «Найвищий суд». Закон «Про вибори і призначення мирових суддів» від 19 лютого 1919 р. Військово-польові суди та надзвичайні військові суди: склад, юрисдикція та процедура.

Законодавча діяльність Директорії. Закон «Про порядок внесення і затвердження законів в Українській республіці» від 14 лютого 1919 р. Скасування права власності на землю за Законом «Про землю в УНР» від 8 січня 1919 р. Використання дореволюційного законодавства у цивільно-правовій та кримінально-правовій сферах. Закон «Про відновлення гарантій недоторканості особи на території УНР» від 28 лютого 1919 р. та факти беззаконня і репресій за Директорії. Проект нової Конституції України.

Західноукраїнська Народна Республіка та її право

Розпад Австро-Угорської імперії. Маніфест 16 жовтня 1918 р. про перетворення Австро-Угорщини на багатонаціональну федеративну державу. Створення Української Національної Ради.

Звернення Ради від 1 листопада 1918 р. «До населення міста Львова» та «Український народе!». Проголошення ЗУНР. Передвступний договір (14 грудня 1918 р.) та Акт злуки ЗУНР і УНР (22 січня 1919 р.). Захоплення Буковини Румунією. Захоплення Закарпаття Угорщиною, а пізніше – Чехословаччиною. Польсько-українська війна. Припинення чинності Закону щодо об'єднання ЗУНР і УНР. Причини падіння ЗУНР.

Державний устрій. Українська Національна Рада та її органи: Президія, Виділ, Президент. Державний секретаріат: склад і повноваження. Закон про передання всієї повноти військової і цивільної влади Диктаторові Є. Петрушевичу. Утворення Колегії головно-уповноважених і Військової канцелярії. Місцеві органи влади та управління: повітові, громадські, міські комісари та ради. Реформування судової системи. Цивільно-правова спеціалізація окружних і повітових судів. Утворення трибуналів для розгляду кримінальних справ. Окремі судові сенати другої та третьої інстанції. Правоохоронні органи: народна міліція та жандармерія. Адвокатура. Державна прокуратура. Нотаріат. Військова юстиція. Створення Української галицької армії. Зовнішньополітична діяльність.

«Тимчасовий Основний закон про державну самостійність українських земель бувшої Австро-Угорської монархії» від 13 листопада 1918 р. Закони «Про адміністрацію Західноукраїнської Народної Республіки» (16 листопада 1918 р.), «Про тимчасову організацію судів і судової влади» (21 листопада 1918 р.), «Про державну мову» (15 лютого 1919 р.), «Про право громадянства Західної області УНР і правовий статус чужоземців» (8 квітня 1919 р.). Закон про земельну реформу (14 квітня 1919 р.), зволікання з його реалізацією. Застосування австрійського законодавства в галузях цивільного, кримінального й процесуального права.

Література [7, с. 298–427; 8, с. 220–257; 9, с. 50–68].

ТЕМА 8. *Утворення української радянської державності і права (1917–1920 рр.).*

Виникнення Рад робітничих, селянських і солдатських депутатів як органів керівництва революційним рухом. Спроби більшовиків легітимно усунути Центральну Раду. I Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих і солдатських депутатів. Проголошення України республікою Рад (12 грудня 1917 р.). Обрання Центрального Виконавчого Комітету (ЦВК). Утворення радянського уряду України – Народного Секретаріату. Місцеві ради.

II Всеукраїнський з'їзд Рад (березень 1918 р.), його рішення.

Надзвичайні органи радянської влади: Повстанбюро, Центральний військово-революційний комітет (ЦВРК), революційні та військово-революційні комітети. Створення Тимчасового робітничо-селянського уряду України (28 листопада 1918 р.). Декрет уряду «Про організацію влади на

місцях». Перейменування уряду в Раду Народних Комісарів (29 січня 1919 р.). Вибори до місцевих рад. III Всеукраїнський з'їзд Рад (березень 1919 р.).

Створення Ради оборони УСРР, місцевих комітетів оборони, Всеукраїнського революційного комітету та ревкомів на місцях.

Комбіди – надзвичайні органи влади на селі. Відновлення ВУЦВК і Раднаркому (лютий 1920 р.). Вибори до місцевих рад (лютий-квітень 1920 р.). IV Всеукраїнський з'їзд Рад. Створення та функції комнезамів.

Розвиток зв'язків УСРР із РСФРР та іншими радянськими республіками. Органи управління народним господарством.

Трудові армії. Управління націоналізованими промисловими підприємствами протягом періоду воєнного комунізму за «Положенням» від 3 червня 1918 р.

Спроби місцевих рад створити власні суди. Постанова Народного секретаріату від 4 січня 1918 р. «Про введення Народного суду». Декрет про суд Раднаркому УСРР від 19 лютого 1919 р. Положення про революційні трибунали від 23 січня 1918 р. Тимчасове положення про народні суди та революційні трибунали від 20 лютого 1919 р. Положення Раднаркому про народний суд від 26 жовтня 1920. Інструкція Нарком'юсту від 3 червня 1919 р. «Про судочинство». Всеукраїнська надзвичайна комісія для боротьби з контрреволюцією. Позасудові репресії.

Створення радянської міліції.

Становлення радянського права. Конституція УСРР 1919 р.

Поширення на територію України декретів і розпоряджень робітничо-селянського уряду РСФРР. Декрети про націоналізацію підприємств, банків. Застосування адміністративно-правових актів в управлінні державною власністю. Закон про землю від 5 лютого 1920 р. Хлібна і продовольча розкладка. Декрети від 20 лютого 1920 р. про цивільний шлюб і свободу розлучень.

Риси трудового права. Риси кримінально- та цивільно-процесуального права.

Література [7, с. 518–555; 8, с. 220–257].

ТЕМА 9. *Державно-правовий розвиток України в умовах нової економічної політики (1921 – початок 1929 р.)*

Перехід до нової економічної політики. Постанова ВУЦВК від 27 березня 1921 р. «Про заміну продовольчої розкладки натуральним податком». Договірні відносини між УСРР і РСФРР. Утворення Союзу РСР.

Державно-правове становище України за договором про утворення СРСР (грудень 1922 р.) і Конституцією СРСР (1924 р.). Перебудова державного апарату УСРР у зв'язку з утворенням СРСР. Всеукраїнський з'їзд Рад як верховний орган державної влади УСРР. Державний статус ВУЦВК за Положенням про ВУЦВК від 12 жовтня 1924 р. Компетенція Президії ВУЦВК. Склад і повноваження уряду за «Положенням про Раднарком УСРР» від 12 жовтня 1924 р. Зміни в системі органів галузевого управління (загальносоюзні,

об'єднані та республіканські наркомати). Загальне положення про народні комісаріати УСРР від 12 жовтня 1924 р. Українізація державного і господарського апарату. Адміністративно-територіальна реформа. Проголошення Молдавської АСРР у складі УСРР. Запровадження триступеневої (округ-район-сільрада) системи управління. Положення про місцеві (окружні, районні) з'їзди Рад і виконкоми; сільські, міські і селищні Ради. Національні адміністративно-територіальні одиниці. Перетворення комнезамів на добровільні громадські організації.

Судова система за Положеннями про судоустрій 1922, 1925, 1929 р. Порядок утворення, склад та юрисдикція народних судів, окружних судів, Головного суду АМСРР, Верховного Суду УСРР. Дисциплінарні суди. Громадські суди, примиренські камери. Прокуратура: структура та функції. Адвокатура. Структура, функції ОДПУ, ДПК при РНК УСРР та посилення репресивно-каральної спрямованості цих органів.

Кодифікація законодавства. Посилення ролі загальносоюзного законодавчого регулювання. Зміни й доповнення до Конституції УСРР у 1925 р. Конституція УСРР 1929 р. Позбавлення та обмеження виборчих прав. Риси цивільно-правового регулювання. Цивільний кодекс 1922 р. Регуляція права власності.

Договірне право. Риси шлюбно-сімейного права. Кодекс законів про родину, опіку, шлюб і про акти громадянського стану 1926 р. Земельний кодекс 1922 р. і зміни до нього 1927, 1928 р. Закон про ліси 1923 р. Кодекс законів про працю 1922 р. Кодекс законів про народну освіту 1922 р. Адміністративний кодекс 1927 р. Кримінальний кодекс 1922 р. Демократизація кримінального процесу за кримінально-процесуальним кодексом 1922 р. Тенденція до посилення відповідальності. Кримінальний кодекс 1927 р. Посилення силового тиску держави за кримінально-процесуальним кодексом 1927 р. Цивільний процесуальний кодекс 1924 і 1929 р. Виправно-трудовий кодекс 1925 р.

Література [7, с. 556–584].

ТЕМА 10. *Держава і право України в період тоталітарно-репресивного режиму (1929–1939 рр.)*

Деформація державно-політичної системи. Посилення партійно-апаратної диктатури в усіх галузях державного, господарського і соціально-культурного будівництва. Ліквідація правових основ багатокладної економіки.

Зміни в органах центральної влади за Конституцією УРСР 1937 р. Верховна Рада, її Президія. Раднаком УРСР. Посилення ролі загальносоюзних органів управління. Зрощування партійного й адміністративного апарату. Перебудова місцевих органів влади. Посилення ролі сільських рад і комнезамів у період колективізації. Адміністративно-територіальна реформа (центр – область – район). Реорганізація районних і міських рад. Посилення ролі виконавчих структур у місцевих радах.

Народні суди – основна ланка судової системи. Підвищення ролі обласних судів за постановою ВУЦВК і Раднаркому УСРР від 20 червня 1934 р. Верховний Суд УСРР. Створення загальносоюзної централізованої системи прокурорських органів. Ліквідація (1930 р.) НКВС УСРР та утворення (1934 р.) загальносоюзного НКВС. Заміна судового розгляду кримінальних справ адміністративними рішеннями. «Особлива нарада» НКВС, «трійки» та «двійки» на місцях. Застосування незаконних методів слідства, проведення масових репресій.

Тенденції розвитку правової системи. Перевага загальносоюзного законодавства над республіканським. Джерела права. Конституція УРСР 1937 р. Особливості цивільно-правового регулювання. Придушення приватногосподарської діяльності. Зміни у трудовому законодавстві. Репресивно-правове забезпечення насильницької колективізації. Правове регулювання діяльності колгоспів. Посилення кримінальної репресії. Зміни й доповнення до Кримінального кодексу УРСР на підставі загальносоюзних законів і постанов («Про охорону майна державних підприємств колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 р., «Про кримінальну відповідальність за зраду Батьківщині» від 8 червня 1934 р. та ін.). Зміни в кримінально-процесуальному законодавстві. Надзвичайний порядок судочинства у справах про терористичні акти, контрреволюційне шкідництво й диверсії за постановою ЦВК СРСР від 1 грудня 1934 р.

Література [7, с. 584–648].

ТЕМА 11. *Держава і право України в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.)*

Радянсько-німецький пакт про ненапад і таємний протокол Молотова-Ріббентропа (23 серпня 1939 р.) про розподіл сфер впливу в Європі. Введення радянських військ у Західну Волинь і Східну Галичину. Народні збори Західної України та їхні акти. Закони Верховної Ради СРСР (1 листопада 1939 р.) та Верховної Ради УРСР (15 листопада 1939 р.) про прийняття Західної України до складу УРСР. Нота уряду СРСР від 28 червня 1940 р. та введення радянських військ у Північну Буковину і Бессарабію. Закон Верховної Ради СРСР (2 серпня 1940 р.) про включення Північної Буковини і Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії до складу УРСР. Новий адміністративно-територіальний поділ, державне будівництво та масові репресії у західних областях УРСР.

Напад фашистської Німеччини на СРСР. Перебудова державного механізму на початку війни. Надзвичайні органи влади та управління. Державний Комітет Оборони. Ставка Верховного головнокомандування. Правовий режим воєнного стану і стану облоги. Діяльність місцевих органів влади й управління в період війни. Реорганізація органів суду і прокуратури. Розширення юрисдикції військових трибуналів. Об'єднання наркоматів внутрішніх справ і державної безпеки, розширення їхніх повноважень і посилення репресивно-каральної спрямованості.

Встановлення окупаційного режиму та розчленування загарбниками території України. Спроби відродження української національної державності. Антифашистське підпілля та партизанський рух в Україні.

Відновлення радянської влади в Україні. Розширення прав республіки у сферах міжнародних відносин та оборони.

Особливості правової системи УРСР в умовах війни. Зміни у цивільно-правовій регуляції відносин власності, спадкування, житлокористування. Правове забезпечення зміцнення сім'ї, охорони материнства, дитинства. Правовий режим трудових мобілізацій і трудових повинностей. Збільшення робочого часу. Працевлаштування та побутове забезпечення інвалідів війни.

Колгоспне законодавство воєнного часу. Зміни у кримінальному праві. Відповідальність за вчинення воєнних злочинів. Особливості процесуального права воєнного часу.

Література [7, с. 648–672; 8, с. 258–304].

ТЕМА 12. *Держава і право України у повоєнні роки та в період десталінізації (1945 – середина 1960 рр.)*

Повоєнний сталінський режим. Відбудова народного господарства. Членство України в ООН і розширення міжнародних зв'язків. Ліквідація надзвичайних органів влади й управління. Відновлення конституційних органів влади. Вибори до Верховної Ради України та місцевих органів влади й управління. Десталінізація. Спроби вдосконалити управління народним господарством. Раднаргоспи. Правові засади входження Кримської області до складу УРСР. Розширення компетенції республіканських органів управління. Реорганізація суду. Закон про судоустрій УРСР 1960 р. Інститут народних засідателів. Товариські суди. Перебудова правоохоронних органів. Положення про прокурорський нагляд у СРСР від 24 травня 1955 р. КДБ при Раді Міністрів СРСР та його органи в Україні. Реорганізація органів внутрішніх справ. Народні дружини.

Повоєнні зміни в законодавстві. Початок кодифікації загальносоюзного та республіканського законодавства. Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік в ієрархії норм радянського права. Зміни у цивільно-правовому регулюванні. Цивільний кодекс УРСР 1963 р. Усунення обмежень воєнної доби у трудовому праві. Новий порядок вирішення трудових спорів. Закон про державні пенсії 1956 р. Правове регулювання колгоспного будівництва. Обмеження розвитку індивідуальних господарств. Зміни у кримінальному праві. Нові форми державних злочинів. Розширення демократичних засад кримінального права. Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. Скасування особливого процесуального порядку провадження слідства і судового розгляду. Процес реабілітації невинно засуджених під час масових репресій. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1960 р., Цивільно-процесуальний кодекс УРСР 1963 р.

Література [7, с. 672–680].

ТЕМА 13. *Держава і право України у період уповільнення темпів суспільного розвитку і «застою» (середина 1960-х – середина 1980-х р.)*

Авторитарна командно-адміністративна система управління та її вплив на суспільно-політичне життя. Конституція СРСР 1977 р. і Конституція УРСР 1978 р. Правові основи та діяльність вищих органів влади та управління: Верховна Рада УРСР, її Президія, Рада Міністрів УРСР. Закон «Про Раду Міністрів Української РСР» від 19 грудня 1978 р. Місцеві органи влади. Зміни й доповнення у законодавстві, яке регулювало організацію й діяльність місцевих рад.

Судова система УРСР. Закони 1981 р. про судоустрій УРСР, про вибори районних (міських) народних суддів УРСР, про порядок відкликання народних суддів і народних засідателів районних (міських) народних судів УРСР. Реорганізація органів державного арбітражу. Закон СРСР «Про державний арбітраж СРСР» від 30 листопада 1979 р. Закон СРСР «Про прокуратуру СРСР» від 30 листопада 1979 р. Удосконалення організації та діяльності органів внутрішніх справ. Закон СРСР «Про адвокатуру СРСР» від 30 листопада 1979 р. Положення про адвокатуру УРСР від 1 жовтня 1980 р. Нотаріат.

Принципи пріоритету держави над особистістю, переважання централістських настанов у законотворчості. Подальша кодифікації законодавства на союзному та республіканському рівнях. Видання Зводу законів СРСР і зводів законів союзних республік. Підготовка і видання Зводу законів УРСР. Розвиток адміністративного законодавства. Кодекс УРСР про адміністративні правопорушення 1984 р. Цивільне і господарське законодавство. Житловий кодекс УРСР 1983 р. Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР 1969 р. Кодекс законів про працю УРСР 1971 р. Зміст права на працю за Конституцією УРСР 1978 р. Природно-ресурсне законодавство. Земельний кодекс УРСР 1970 р. Водний кодекс УРСР 1972 р. Законодавство СРСР про надра, лісове господарство, про охорону атмосферного повітря, про охорону та використання тваринного світу. Зміни у кримінальному законодавстві. Виправно-трудова кодекс УРСР 1970 р. Процесуальне законодавство. Положення про попереднє взяття під варту 1969 р. Розширення участі захисника у кримінальному процесі. Принципи процесуального права за Конституцією УРСР 1978 р.

Література [7, с. 680–732].

ТЕМА 14. *Держава і право України в період «перебудови» (1985–1991 рр.)*

Причини змін у внутрішній і зовнішній політиці СРСР. Реформування політичної системи. Демократизація суспільно-політичного життя. З'їзди народних депутатів СРСР. Зміни й доповнення Конституції СРСР у зв'язку з удосконаленням системи державного управління.

Зміни в статусі УРСР як союзної республіки. Закон СРСР «Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб'єктами федерації» від 26 квітня 1990 р. Закон УРСР «Про зміни й доповнення Конституції

(Основного закону) УРСР» від 27 жовтня 1989 р. Демократизація виборчої системи. Діяльність Верховної Ради УРСР (1990 р.) у парламентському режимі. Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. Закон УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 р. Закон «Про зміни й доповнення Конституції (Основного закону) УРСР» від 24 жовтня 1990 р. Розмежування повноважень між представницькими, виконавчими та судовими органами. Зміни в структурі вищої виконавчої влади. Запровадження поста Президента Української РСР. Створення Кримської Автономної Республіки. Закон від 7 грудня 1990 р. «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування». Зміни в судовій системі. Референдум 17 березня 1991 р. Новоогарьовський процес. ДКНС.

Правове забезпечення переходу економіки на ринкові відносини. Закони УРСР «Про власність» від 7 лютого 1991 р., «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р., Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про землю від 1990 р. Реформування трудового законодавства. Зміни в інституті трудового договору. Спроби реформування законодавства, яке регулювало соціально-культурну сферу. Закони УРСР «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 р., «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 р. Зміни й доповнення у кримінальному законодавстві. Декларація Верховної Ради СРСР від 14 листопада 1989 р. «Про визнання незаконними і злочинними репресивних актів проти народів, яких було піддано насильницькому переселенню, і забезпечення їхніх прав». Закон УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р. Процесуальне законодавство. Закон СРСР «Про порядок оскарження в суді неправомірних дій службових осіб, які обмежують права громадян» від 30 червня 1987 р. Література [7, с. 680–732; 8, с. 305–345].

ТЕМА 15. *Держава і право України на сучасному етапі.*

Акт проголошення Верховною Радою незалежності України від 24 серпня 1991 р. Закон «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р. Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. щодо підтвердження Акта проголошення незалежності. Всенародні вибори Президента України. Запровадження нової державної символіки. Заснування СНД. Вхідження до світового співтовариства. Розбудова Збройних сил України.

Президент України. Верховна Рада України. Розширення повноважень Кабінету Міністрів України. Адміністративна реформа. Місцеві державні адміністрації. Місцеве самоврядування. Реформування судової системи. Конституційний Суд. Система правоохоронних органів. Прокуратура. Міліція. Служба безпеки України. Адвокатура. Нотаріат.

Конституційне право і процес. Закони «Про громадянство України» від 8 жовтня 1991 р., «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 р., «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р. та ін. Конституційний Договір між Президентом України і Верховною Радою України про основи

організації і функціонування державної влади та місцевого самоврядування. Конституція України 1996 р., її зміст і значення. Цивільне право. Цивільно-правове забезпечення реформування економічної системи. Бюджетний кодекс 2001 р. Цивільний кодекс 2003 р. Господарський кодекс 2003 р. Зміни в трудовому законодавстві. Аграрне законодавство. Земельний кодекс 2001 р. Сімейний кодекс 2002 р. Зміни в житловому праві. Кримінальний кодекс 2001 р. Зміни в цивільному процесуальному, кримінально-процесуальному та кримінально-виконавчому праві.

Література [7, с. 734–761; 9, с. 69–70].

Модуль 2. Історія держави і права зарубіжних країн (IV-й семестр)

ТЕМА 1. *Історія держави і права зарубіжних країн як наука та юридична дисципліна.*

Предмет історії держави і права зарубіжних країн. Місце науки та навчального курсу в системі історичних, загально-юридичних та спеціальних дисциплін, співвідношення з іншими правовими дисциплінами, теоретичне і практичне значення для підготовки спеціалістів-юристів.

Загальнонаукові та спеціальні методи пізнання й вивчення історії держави та права зарубіжних країн. Періодизація навчального курсу, джерела його вивчення. Система курсу історії держави і права зарубіжних країн.

Література [62, с. 11–52; 63; 64].

Змістовий модуль 3. Рабовласницька держава і право.

Феодальна держава і право.

ТЕМА 2. *Держава і право країн Стародавнього Сходу, античного світу.*

Визначальні особливості держав Стародавнього Сходу. Соціально-класова структура та політична організація давньо-східних суспільств, їх взаємовплив. Роль жрецтва у державному апараті. Джерела та основні риси права держав Стародавнього Сходу. Утворення та розвиток давньоєгипетської держави. Суспільний устрій. Державний лад. Центральне та місцеве управління. Армія. Суд. Поліцейська служба. Особливості виникнення та розвитку держави у стародавньому Вавилоні. Правове становище окремих груп населення. Державний лад. Виникнення держави у Стародавній Індії. Соціальна структура давньо-індійського суспільства. Державний лад. Право держав Стародавнього Сходу. Закони царя Хаммурапі – один з найдавніших пам'ятників права. Регулювання майнових та шлюбно-сімейних відносин. Злочини і покарання. Судовий процес. Закони Ману. Право власності та зобов'язальне право. Шлюбно-сімейне та спадкове право. Злочини і покарання. Судовий процес.

Рабовласницькі держави у Стародавній Греції. Виникнення Афінської держави. Реформи Тесея і Клісфена. Рабовласницька демократія в Афінах. Армія, поліцейська служба. Основні риси афінського права. Особливості інших держав Стародавньої Греції. Спарта: суспільний устрій, організація

влади. Рабовласницька держава у Стародавньому Римі. Утворення Римської держави. Правове становище населення. Реформи Сервія Тулія. Утворення аристократичної республіки. Правове становище населення. Армія. Суд. Поліцейська служба. Падіння республіки і перехід до імперії. Суспільний устрій. Зміни в державному ладі, армії, поліції. Падіння Римської імперії. Римське рабовласницьке право, етапи його розвитку. Джерела права. Право найдавнішого періоду. Закони XII таблиць. Право класичного та посткласичного періодів. Публічне і приватне право. Зобов'язальне право. Шлюбно-сімейне та спадкове право. Кримінальне право. Судовий процес. Кодифікація Юстиніана.

Література [62, с. 56–97, 101–147; 63; 64].

ТЕМА 3. *Ранньофеодальна держава і право (держава франків).*

Держава франків. Розвиток феодальної власності, формування феодальних відносин. Державний лад, двірцево-вотчинна система управління. «Салічна правда» – пам'ятка ранньофеодального права. Злочин і покарання. Судовий процес.

Література [62, с. 151–190; 63; 64].

ТЕМА 4. *Станово-представницька монархія в державах Європи та Азії.*

Утворення станово-представницької монархії у Франції, Англії та Німеччині. Генеральні і провінційні штати, парламент, рейхстаг. Посилення королівської влади. Центральне та місцеве управління. Судова система. Розвиток права.

Утворення московської централізованої держави. Виникнення станово-представницької монархії. Земські собори. Розвиток приказної системи.

Місцеві органи управління. Запровадження губернського та земського самоуправління. Виникнення поліцейських органів. Армія. Судові органи.

Джерела права. Перші загальноросійські судебники 1497 і 1550 року.

Реформи Івана IV. «Соборне Уложеніє» 1649 р. Цивільне право. Кримінальне право. Судовий процес.

Література [62, с. 195–300; 63; 64].

ТЕМА 5. *Абсолютна монархія в державах Європи та Азії.*

Французький класичний абсолютизм. Ліквідація станово-представницьких органів та посилення необмеженої королівської влади.

Створення бюрократичного апарату управління. Армія і поліція. Судова система. Розвиток права. Кримінальне право. Судочинство.

Особливості англійського абсолютизму. Королівська влада і парламент. Центральні органи влади. Держава і церква. Місцеве управління. Поліція. Судова система. Розвиток права. Кримінальне право.

«Криваве законодавство». Судовий процес.

Абсолютна монархія в Німеччині, її особливості. Князівський абсолютизм. Поліцейська держава у Пруссії. Роль бюрократичного апарату, суду, армії, поліції.

Абсолютна монархія в Росії. Особливості суспільного устрою. Станові реформи Петра І. “Жалувані грамоти дворянству та містам”.

Державний лад російської імперії. Створення регулярної поліції. Тюремна система.

Розвиток права. Кримінальне право за «Артикулами військовими з коротким тлумаченням». Процесуальне право.

Зміни суспільного устрою та державного ладу російської імперії у першій половині ХІХ ст. Реформи державного апарату. Спеціальні каральні органи. Місцеве управління.

Кодифікація законодавства у першій половині ХІХ ст. Звід законів російської імперії.

Література [62, с. 195–300; 63; 64].

Змістовий модуль 4. Держава і право нового часу.

Історія держави і права новітнього часу.

ТЕМА 6. Держава і право буржуазної Англії.

Револуція ХVІІ ст. і утворення буржуазної держави. Зміни у формі держави. Найважливіші акти «довгого парламенту».

Встановлення республіки. Протекторат Кромвеля. «Знаряддя управління».

Реставрація монархії. Зародження політичних партій. «Хабеас корпус акт». «Білль про права». «Акт про престолонаслідування». Формування англійської конституційної монархії, закріплення принципів англійського конституційного права.

Розвиток англійського парламентаризму у ХVІІ–ХІХ ст. Утвердження двопартійної системи. Британська колоніальна імперія.

Література [62, с. 195–213; 63; 64].

ТЕМА 7. Історія держави і права США.

Війна за незалежність та утворення США. «Декларація незалежності». «Статті конфедерації».

Конституція США та створення федерації. Перший цикл конституційних поправок («Білль про права»).

Громадянська війна між Північчю і Півднем та її вплив на державно-правовий розвиток США.

Література [62, с. 301–346; 63; 64].

ТЕМА 8. Виникнення та розвиток буржуазної держави і права у Франції.

Буржуазна революція та утворення буржуазної держави у Франції. «Декларація прав людини і громадянина» 1789 р.

Конституція 1791 р. та оформлення конституційної монархії.

Перша республіка у Франції. Конституція 1793 р.
 Якобінська диктатура. «Декларація прав людини і громадянина» 1793 р.
 Державний лад якобінської диктатури.
 Термідоріанська реакція. Конституція 1795 р.
 Переворот Наполеона Бонапарта і Конституція 1799 р. Державний лад періоду консульства.
 Перша імперія. Централізація та бюрократизація державного апарату.
 Армія. Поліція. Жандармерія.
 Державна організація легітимної монархії.
 Друга республіка і конституція 1848 р. Державний лад Другої республіки.
 Друга імперія. Конституція 1852 р. Каральний апарат.
 Паризька комуна. Її державний лад і законодавство.
 Третя республіка. Конституційні закони 1875 р.
 Еволюція французького парламентаризму.
 Кодифікація права. Цивільний кодекс Наполеона – класичний кодекс буржуазного права. Кримінальний та кримінально-процесуальний кодекси.
Література [62, с. 230–300; 63; 64].

ТЕМА 9. *Держава і право Німеччини.*

Падіння «Священної Римської імперії германської нації». Утворення Німецького союзу.
 Об'єднання Німеччини на чолі з Пруссією. Створення Німецької імперії.
 Конституція 1871 р. Державний лад імперії та її політичний режим.
 Німецький кримінальний кодекс 1871 р. та цивільне Уложення 1900 р.
Література [62, с. 214–229; 63; 64].

ТЕМА 10. *Утворення буржуазних держав Азії та Латинської Америки.*

Національно-визвольні революції та утворення національних держав у Латинській Америці. Загальна характеристика перших конституцій.
 Своєрідність становлення буржуазної держави в Японії. Революційні перетворення та буржуазні реформи 70–80-х років XIX ст.
 Конституція Японії 1889 р. Державний лад. Політичний режим. Каральні органи.
Література [62, с. 502–512; 63; 64].

ТЕМА 11. *Держава і право Російської імперії XIX – початку XX ст.*

Загальна характеристика буржуазних реформ 60–70-х років.
 Підготовка і проведення селянської реформи 1861 р. Зміни в соціальному устрої.
 Державний лад. Запровадження місцевого та земського самоуправління (земська та міська реформи). Реформи поліції.
 Судова реформа. Система судових органів.
 Військова і тюремна реформи.

Контрреформи 80–90-х років. Запровадження інституту земських дільничих начальників. Положення про губернські та повітові земські установи 1890 р. Міське положення 1892 р.

Розвиток права. Цивільне право. Кримінальне право. Судовий процес.

Вплив першої російської революції на зміни в суспільному устрої та державному ладі. Аграрне законодавство Столипіна.

Зміни в державному ладі. Маніфест про запровадження державної думи. Виборчий Закон від 6 серпня 1905 р. Маніфест від 17 жовтня 1905 р.

Основні закони 1906 р. Царська влада. Державна дума та державна рада, їх взаємодія.

Державний переворот у червні 1907 р. Режим виключного становища і надзвичайної охорони. Посилення поліції. Охоронні відділення.

Держава і право періоду першої світової війни.

Криза царизму. Лютнева буржуазно-демократична революція. Створення рад і Тимчасового уряду. Двовладдя.

Державний лад. Проголошення Росії республікою. Збереження тимчасовим урядом старого державного апарату. Законодавство Тимчасового уряду.

Література [62, с. 352–359; 63; 64].

ТЕМА 12. *Жовтнева революція в Петрограді. Створення та розвиток Радянської держави і права (1917–1921 рр.).*

Повалення Тимчасового уряду. II Всеросійський з'їзд Рад та його нормативні акти. Створення радянського державного апарату. «Декларація прав трудящого і експлуатованого народу».

Встановлення радянської влади на місцях. Розгром опозиційних партій і встановлення однопартійної системи.

Створення каральних органів. Становлення радянської міліції. Організація ВЧК та її органів на місцях. Виникнення судових та позасудових органів. Організація Червоної Армії.

Державне будівництво. «Декларація прав народів Росії». Утворення Російської Федерації.

Розробка, прийняття та загальна характеристика конституції РРФСР 1918 року.

Виникнення основ радянського права. Цивільне право. Державна та кооперативна власність. Муніципалізація житлового фонду. Формування права особистої власності громадян.

Формування принципів радянського сімейного права. Перший кодекс РСФСР. Соціальне законодавство.

Формування основ кримінального права, основних принципів судочинства.

Громадянська війна та її вплив на перебудову більшовицького державного апарату. Ревкоми. Комбіди. Політика воєнного комунізму.

Згортання цивільно-правових і розширення воєнно-адміністративних методів керівництва економікою.

ВРНГ і створення централізованої системи управління.

Формування збройних сил. Інститут військових комісарів. Розвиток права. Початок кодифікації радянського законодавства. Сімейне, трудове, земельне право.

Кримінальне право.

Розвиток федеративних взаємовідносин радянських республік-держав. Федеративний устрій РРФСР. Створення Закавказької Радянської Федеративної Республіки.

Література [62, с. 360–371; 63; 64].

ТЕМА 13. *Історія держави і права СРСР (1922–1945 рр.).*

І Всесоюзний з'їзд Рад та його нормативно-правові акти. Розробка і прийняття першої Конституції СРСР 1924 р. Відбудова народного господарства країни. Грошова реформа 1922–1924 рр. Військова реформа 1924–1925 рр. Судова реформа 1922 р. Організація попереднього слідства. Створення прокуратури. Основи судочинства СРСР і союзних республік 1924р.

Розвиток права. Кодифікація права. Розробка і прийняття Конституції СРСР 1936 р. Реорганізація державного апарату у відповідності з конституцією.

Зміцнення командно-адміністративної системи, посилення культу особи Сталіна. Створення НКВС у 1934 р.

Примусові адміністративні методи проведення суцільної колективізації, репресії проти селянства. Голод 1932–1933 рр., політичні репресії.

Німецько-радянські договори від 23 серпня 1939 р. та 28 вересня 1939 р., їх наслідки.

Перебудова державного апарату на військовий лад. Створення ДКО, його компетенція. Введення трудової мобілізації та створення загально-державної системи розподілу робочої сили. Формування збройних сил.

Створення Ставки Верховного Головнокомандування. Розвиток військового законодавства. Основні напрямки розвитку радянського законодавства в роки війни. Цивільне, трудове, земельне, колгоспне, кримінальне право. Значення перемоги у Великій Вітчизняній війні та її уроки.
Література [62, с. 352–382; 63; 64].

ТЕМА 14. *Розвиток держави і права країн Європи, Азії та Америки в період між світовими війнами.*

Третя республіка у Франції. Зміни в державному ладі Франції після першої світової війни. Посилення ролі уряду. Падіння третьої республіки.

Централізація державного апарату в Англії. Падіння ролі парламенту і зростання впливу уряду. Делеговане законодавство. Розпад англійської колоніальної системи.

Посилення президентської влади в США. Централізація державного апарату. «Новий курс» Ф. Рузвельта. Розвиток карального апарату. Поправки до конституції США.

Встановлення та законодавче оформлення фашистської диктатури в Італії. Корпоративна держава в Італії.

Листопадова революція 1918 р. в Німеччині. Веймарська республіка та її конституція. Встановлення фашистської диктатури, її державний механізм та політичний режим.

Державно-правовий розвиток Японії. Фашизація державного ладу.

Особливості японського фашизму.

Література [62, с. 387–438; 63; 64].

ТЕМА 15. Післявоєнний розвиток держав світу та їх права.

Утворення четвертої республіки у Франції. Конституція 1946 р. Виникнення п'ятої республіки. Загальна характеристика конституції 1958 р. Зміни у праві. Крах фашистської держави у Німеччині. Утворення ФРН та її Конституція 1949 р. Криза і крах фашизму в Італії. Проголошення демократичної республіки. Конституція 1947 р. Післявоєнний розвиток Японії. Конституція 1947 р. Основні зміни у праві провідних світових держав. «Народно-демократичні революції» у країнах Європи та Азії. Основні соціальні та державно-правові перетворення. Національно-визвольні революції в державах Азії, Африки та Латинської Америки. Утворення незалежних держав, втручання іноземних держав у внутрішні справи незалежних країн, «капіталістичний» та «некапіталістичний» шлях їх розвитку. Загальна характеристика права молодих держав Азії, Африки та Латинської Америки.

Перебудова радянського державного апарату у зв'язку з переходом до мирного життя. Адміністративно-командні методи відбудови народного господарства та керівництва ним. Посилення репресій як засобу зміцнення тоталітарного режиму. Початок реабілітації осіб, незаконно репресованих у роки культу особи Сталіна. Ліквідація позасудових органів. Перебудова роботи КДБ (1954 р.), міліції, виправно-трудова закладів. Положення про прокурорський нагляд у СРСР 1955р. Зміни в судовій системі згідно з положенням про Верховний Суд СРСР 1957р. Розвиток права. Цивільне право. Трудове право. Земельне і колгоспне право. Кримінальне і кримінально-процесуальне право. Відомча нормотворчість. Кодифікація радянського законодавства. Протиріччя між законодавством і реальною практикою партійного та державного життя. Зниження реальної ролі рад. Концентрація владних функцій у руках партійно-апаратної номенклатури. Наростання негативних явищ у національно-державному будівництві. Діяльність Радянської держави у сфері законності та правопорядку. Розробка і прийняття Конституції СРСР 1977 р. Основні положення. Розпад Союзу РСР. Створення Співдружності Незалежних Держав 1991 р. Посилення диктатури комуністичних партій. Спроби звільнення ряду держав Європи від

тоталітарно-комуністичного режиму. Втручання СРСР. Криза та розпад системи «соціалістичних держав». Демократичні революції 1989–1990 рр. і демонтаж тоталітарно-комуністичних режимів.

Література [62, с. 465–524, 529–577; 63; 64].

Тема 1. Історія держави і права зарубіжних країн як наука та юридична дисципліна.	3	1	1		1	4	1	1		2
<i>Змістовий модуль 3. Рабовласницька держава і право. Феодална держава і право.</i>										
Тема 2. Держава і право країн Стародавнього Сходу, античного світу	3	1	1		1	11	1	1		2
Тема 3. Ранньофеодальна держава і право(держава франків).	3	1	1		1					2
Тема 4. Станово-представницька монархія в державах Європи та Азії.	3	1	1		1			1		2
Тема 5. Абсолютна монархія в державах Європи та Азії.	3	1	1		1					2
Разом за змістовим модулем 3	15	5	5		5	15	2	3		10
<i>Змістовий модуль 4. Держава і право нового часу. Історія держави і права новітнього часу.</i>										
Тема 6. Держава і право буржуазної Англії.	4	1	1		2	45	2	1		3
Тема 7. Історія держави і права США.	4	1	1		2					3
Тема 8. Виникнення та розвиток буржуазної держави і права у Франції.	4	1	1		2		2	2		3
Тема 9. Держава і право Німеччини.	4	1	1		2					3
Тема 10. Утворення буржуазних держав Азії та Латинської Америки.	4	1	1		2					3
Тема 11. Держава і право Російської імперії XIX – початку XX ст.	5	1	1		3		2	2		3
Тема 12. Жовтнева революція в Петрограді. Створення та розвиток Радянської держави і права (1917–1921 рр.).	5	1	1		3					3
Тема 13. Історія держави і права СРСР (1922–1945 рр.).	5	1	1		3					3
Тема 14. Розвиток держави і права країн Європи, Азії та Америки в період між світовими війнами.	5	1	1		3		2	2		3
Тема 15. Післявоєнний державно-правовий розвиток країн світу.	5	1	1		3					3
Разом за змістовим модулем 4	45	10	10		25	45	8	7		30
Усього годин	60	15	15		30	60	10	10		40
Разом за курсом	180	45	30		105	180	14	14		152

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
Модуль 1. Історія держави і права України (III-й семестр)			
Змістовий модуль 1. Державність і право на території України з найдавніших часів до початку XX століття.			
1	Тема 1. Вступ до навчального курсу «Історія держави і права України».	1	1
2	Тема 2. Стародавні держави і право на території України (VII ст. до н. е. – VIII ст. н. е.).	1	
3	Тема 3. Державний устрій і право Київської Русі та Галицько-Волинської держави (IX – перша половина XIV ст.)	1	
4	Тема 4. Державно-політичний устрій і право на українських землях литовсько-польської доби (друга половина XIV – середина XVII ст.). Запорозька Січ, її військово-адміністративний устрій.	1	1
5	Тема 5. Українська козацько-гетьманська держава та її право. Українські землі під владою іноземних держав (сер. XVII – XVIII ст.).	1	
6	Тема 6. Суспільно-політичний устрій і право українських земель у складі Російської, Австрійської і Австро-Угорської імперій (XIX – початок XX ст.).	1	
Змістовий модуль 2. Державно-правовий розвиток України в добу відродження національної державності, радянський період та за часів незалежності.			
7	Тема 7. Відродження української національної державності. Право (1917–1920 рр.).	1	1
8	Тема 8. Утворення української радянської державності і права (1917–1920 рр.).	1	
9	Тема 9. Державно-правовий розвиток України в умовах нової економічної політики (1921 – початок 1929 р.)	1	

10	Тема 10. Держава і право України в період тоталітарно-репресивного режиму (1929 – 1939 рр.)	1	
11	Тема 11. Держава і право України в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.)	1	
12	Тема 12. Держава і право України у повоєнні роки та в період десталінізації (1945 – середина 1960 рр.)	1	
13	Тема 13. Держава і право України у період уповільнення темпів суспільного розвитку і «застою» (середина 1960-х-середина 1980-х рр.).	1	1
14	Тема 14. Держава і право України в період «перебудови» (1985–1991 рр.).	1	
15	Тема 15. Держава і право України на сучасному етап.	1	
Модуль 2. Історія держави і права зарубіжних країн (IV-й семестр)			
16	Тема 1. Історія держави і права зарубіжних країн як наука та юридична дисципліна.	1	1
Змістовий модуль 3. Рабовласницька держава і право. Феодальна держава і право.			
17	Тема 2. Держава і право країн Стародавнього Сходу, античного світу	1	1
18	Тема 3. Ранньофеодальна держава і право(держава франків).	1	
19	Тема 4. Станово-представницька монархія в державах Європи та Азії.	1	1
20	Тема 5. Абсолютна монархія в державах Європи та Азії.	1	
Змістовий модуль 4. Держава і право нового часу. Історія держави і права новітнього часу.			
21	Тема 6. Держава і право буржуазної Англії.	1	1
22	Тема 7. Історія держави і права США.	1	
23	Тема 8. Виникнення та розвиток буржуазної держави і права у Франції.	1	2
24	Тема 9. Держава і право Німеччини.	1	
25	Тема 10. Утворення буржуазних держав Азії та Латинської Америки.	1	
26	Тема 11. Держава і право Російської імперії XIX – початку XX ст.	1	2
27	Тема 12. Жовтнева революція в Петрограді. Створення та розвиток Радянської держави і права (1917–1921 рр.).	1	
28	Тема 13. Історія держави і права СРСР (1922–1945 рр.).	1	2
29	Тема 14. Розвиток держави і права країн Європи, Азії та Америки в період між світовими війнами.	1	
30	Тема 15. Післявоєнний державно-правовий розвиток країн світу.	1	
	Разом	30	14

Самостійна робота

Розподіл годин самостійної роботи для студентів денної форми навчання:

- підготовка до лекційних занять – **1 година на 1 лекцію;**
- підготовка до практичних занять – **1 година на 1 заняття;**
- підготовка повідомлень – **2 години на 1 повідомлення;**
- написання МКР – **10 годин на 1 роботу;**
- підготовка до іспиту (заліку) – **10 годин на іспит (залік).**

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Підготовка до лекцій	22	7
2	Підготовка до практичних занять	15	7
3	Підготовка повідомлень (4 повідомлення)	8	-
4	Виконання контрольної роботи	-	118
5	Виконання МКР (4 МКР)	40	-
6	Підготовка до іспиту(заліку)	20	20
Разом		105	152

6. Методи навчання, засоби діагностики результатів навчання та методи їх демонстрування

Методи навчання – способи, якими забезпечується набуття здобувачами відповідних компетенцій через засвоєння програмного матеріалу та активізацію навчального процесу, а саме (обрати необхідне):

для всіх видів занять:

- робота з літературою – опрацювання різних видів джерел, спрямоване на формування нових знань, їх закріплення, вироблення вмінь і навичок та реалізацію контрольної-корекційної функції в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти;

- пояснення – словесне розкриття причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей у розвитку природи, людського суспільства і людського мислення;

- дискусія – обмін поглядами щодо конкретної проблеми з метою набуття нових знань, зміцнення власної думки, формування вміння її обстоювати;

- диспут – цілеспрямоване зіставлення різних поглядів на наукову чи суспільну проблематику з метою формування у здобувачів оцінних суджень, зміцнення світоглядних позицій;

- демонстрування – наочно-чуттєве ознайомлення здобувачів з явищами, процесами, об'єктами в їх природному вигляді;

для лекційних занять:

- лекція – усний виклад навчального матеріалу, який характеризується великим обсягом, складністю логічних побудов, сконцентрованістю розумових образів, доведень і узагальнень;

- бесіда – питально-відповідний метод, завдання якого – спонукати здобувачів до актуалізації відомих і засвоєння нових знань шляхом самостійних роздумів, висновків і узагальнень;

різновиди бесіди: репродуктивні (спрямовані на відтворення раніше засвоєного матеріалу), катехізичні (передбачають точне відтворення формулювань, запам'ятовування відповідей), евристичні (підводять здобувачів до самостійних висновків);

- ілюстрування – показ та сприйняття предметів, процесів і явищ у їх символічному зображенні за допомогою плакатів, карт, портретів, фотографій, схем, репродукцій, звукозаписів тощо;

- відеометод – використання відеоматеріалів для активізації наочночуттєвого сприймання; забезпечує більш легке і міцне засвоєння знань в їх образно-понятійній цілісності та емоційній забарвленості;

для практичних та семінарських занять:

- вправа – планомірне, організоване, повторне виконання дій із метою оволодіння ними або підвищення їх якості;

- лабораторна робота – вивчення в спеціальних умовах явищ природи за допомогою спеціального обладнання;

- практична робота – метод поглиблення і закріплення теоретичних знань та перевірки наукових висновків;
- дидактична гра – спеціально створена ситуація (модель реальності) для формування певних практичних навичок та умінь;
- інструктаж – ознайомлення зі способами виконання завдань, інструментами, матеріалами, технікою безпеки, показ операцій та організацію робочого місця;
- спостереження – тривале цілеспрямоване сприймання об'єктів чи явищ із фіксацією змін, які в них відбуваються, і виявлення на цій основі внутрішніх зв'язків і залежностей, розкриття сутності явищ;
- методи контролю і самоконтролю:
- фронтальне опитування;
- контрольні роботи, твори, диктанти, письмові заліки;
- контрольні тестові роботи програмованого типу (перелік запитань і можливі варіанти відповідей);
- лабораторний контроль;
- графічна перевірка.

Альтернативно може застосовуватися така класифікація методів навчання:

- пояснювально-ілюстративний метод – повідомлення готової інформації різними засобами (словесними, наочними, практичними) та усвідомлення і запам'ятовування цієї інформації здобувачами;
- репродуктивний метод – відтворення здобувачем способів діяльності за визначеним викладачем алгоритмом;
- проблемного викладу – постановка викладачем перед здобувачами проблеми і визначення шляхів її розв'язання з приховуванням можливих пізнавальних суперечностей;
- частково-пошуковий – метод, за якого певні елементи знань повідомляє викладач, а частину здобувачі здобувають самостійно, відповідаючи на поставлені запитання чи розв'язуючи проблемні завдання;
- дослідницький – творче застосування знань, оволодіння методами наукового пізнання, формування досвіду самостійного наукового пошуку.

7. Форми поточного та підсумкового контролю

Досягнення студента оцінюються за 100-бальною системою Університету.

В процесі викладання навчальної дисципліни **«Історія держави і права України та зарубіжних країн»** передбачено проведення поточного та підсумкового контролів.

Поточний контроль проводиться на семінарському (практичному) занятті та за результатами виконання завдань самостійної роботи. Він передбачає оцінювання теоретичної підготовки здобувачів вищої освіти із зазначеної теми (у тому числі, самостійно опрацьованого матеріалу) під час роботи на семінарських заняттях та набутих практичних навичок під час виконання модульних контрольних робіт.

Зарахування кредитів навчального курсу можливо тільки після досягнення результатів, запланованих РПНД, що виражається в одній з позитивних оцінок, передбачених чинним законодавством.

Підсумковий контроль проводиться шляхом складання студентами в III-му – заліку та IV-му семестрі іспиту з дисципліни **«Історія держави і права України та зарубіжних країн»**. При цьому, студент який отримав 60 балів під час поточного контролю, за його бажанням може бути звільнений від семестрового іспиту (заліку) і отримати набрану кількість балів як підсумкову оцінку.

Підсумкова оцінка навчального курсу включає в себе оцінки з поточного контролю і оцінки іспиту (заліку), де студент може набрати до 40 балів. У кожного компонента своя частка в загальній системі оцінок. Так, під час поточного контролю студент може набрати до 60 балів шляхом отримання проміжних оцінок. Під компонентом проміжних оцінок розуміються поточні оцінки протягом семестру (відповіді на семінарських заняттях, виконання МКР).

Питома вага іспиту(заліку) в загальній системі оцінок – **40 балів**, відповідно. Право здавати іспит(залік) дається студенту, якій з урахуванням максимальних балів проміжних оцінок набирає не менше **60 балів**.

Підсумкова оцінка навчального курсу є сумою проміжних оцінок і оцінки іспиту(заліку).

Критерії оцінювання результатів навчання на практичних заняттях

Відповіді на семінарах (бали)	Критерії оцінювання
1	Відповідь правильна, повна, логічна, містить аналіз, систематизацію, узагальнення, використані міжпредметні зв'язки, містить аргументовані висновки.
0,75	Відповідь в цілому правильна, достатньо повна, логічна; допущені несуттєві помилки та неточності у викладенні матеріалу
0,5	Відповідь частково правильна, містить неточності, недостатньо обґрунтована.
0,25	Відповідь має суттєві помилки, аргументи несформульовані, використовуються невірна термінологія.
0,1	Відповідь містить значну кількість суттєвих помилок, не обґрунтована.
0	Студент не дає відповіді.

Критерії оцінювання написання та захисту рефератів

Критерії оцінювання	Бали	
	Денна форма	Заочна форма
Оформлення реферату (титульний лист, план, література та ін.).	1	1
Структурованість роботи (наявність чіткого, послідовного, логічного плану структури).	1	1
Чітке визначення актуальності теми , що висвітлюються у рефераті.	1	1
Змістовність основного тексту (широта і повнота висвітлення теми реферату в пунктах плану: питання, яке в ньому розглядається, викладене послідовно, логічно; текст повинен бути інформативним, об'єктивно передавати інформацію, відрізнитися повнотою викладу, а також коректно оцінювати матеріал, що міститься в першоджерелі).	3 Виконання від 90 % – 100% вимог – 1,5 бали Виконання 70% – 89% вимог – 1 бал Виконання менше 69% вимог – 0 балів	5 Виконання від 90 % – 100% вимог – 1,5 бали Виконання 70% – 89% вимог – 1 бал Виконання менше 69% вимог – 0 балів

Бібліографія роботи (список використаної наукової літератури повинен містити мінімум 6 джерел, відповідає сучасним правилам оформлення бібліографії).	1	1
Наявність емпіричної частини (висновки ґрунтуються на результатах проведеного дослідження, викладені з чітким формулюванням авторської позиції)	2 Виконання від 50 % – 100% вимог – 1 бал Виконання менше 50% вимог – 0 балів	2 Виконання від 50 % – 100% вимог – 1 бал Виконання менше 50% вимог – 0 балів
Захист реферату (вміння стисло, логічно і повно доповісти про результати дослідження).	2 Виконання від 80 % – 100% вимог – 2 бали Виконання 65% – 79% вимог – 1,5 балів Виконання 50% – 64% вимог – 1 бал Виконання 30% – 49% вимог – 0 балів	4 Виконання від 80 % – 100% вимог – 2 бали Виконання 65% – 79% вимог – 1,5 балів Виконання 50% – 64% вимог – 1 бал Виконання 30% – 49% вимог – 0 балів
Усього	11	15

Критерії оцінювання виконання модульних контрольних робіт (далі – МКР)

В процесі викладання навчальної дисципліни «Історія держави і права України та зарубіжних країн» передбачено проведення чотирьох контрольних заходів, на яких студенти пишуть 4 МКР, де кожна оцінюється від 0 до 15 балів.

В свою чергу, кожна МКР складатися із: тестових завдань, теоретичних понять та теоретичних запитань та/або задачі.

Кожне тестове завдання складається з 5 тестів. Кожний варіант завдання має тільки одну правильну відповідь. За правильну відповідь нараховується 1 бал. За невірну відповідь бали не нараховуються.

За правильне визначення поняття нараховується 2 бали. В МКР дається 2 визначення і одне теоретичне питання та/або задачу.

За відповідь на теоретичне питання або розв'язання задачі студент може отримати до 6 балів.

Відповідь на теоретичне питання або розв'язання задачі (бали)	Критерії оцінювання
6	Відповідь правильна, повна, логічна, містить аналіз, систематизацію та аргументовані висновки.
5	Відповідь в цілому правильна, достатньо повна, логічна, однак допущені несуттєві помилки та неточності.
4	Відповідь частково правильна, містить декілька неточностей і недостатньо обґрунтована.
3	Відповідь має суттєві помилки, аргументи неформульовані, використовуються невірна термінологія.
2	Відповідь містить значну кількість суттєвих помилок.
до 1	Відповідь взагалі не вірна та не обґрунтована.
0	Студент взагалі не розуміє питання та не дає відповіді.

Розрахунок балів за написання МКР

Вид завдання	Максимальна кількість балів
Тести	5х1 бал = 5 балів
Визначення поняття	2х2 бали = 4 бали
Теоретичне питання або розв'язання задачі	1х6 балів = 6 балів
Всього	15

Розподіл балів, які отримують студенти під час МКР (III – IV семестрах):

Змістовий модуль №1	Змістовий модуль №2	Змістовий модуль №3	Змістовий модуль №4	Сума
T1 – T6	T7 – T15	T1 – T5	T6 – T15	60
15	15	15	15	

T1 – T15 – відповідні теми змістовних модулів.

Критерії оцінювання виконання КР

Виконання студентами заочної форми навчання контрольної роботи (далі – КР) оцінюється до 56 бали у III семестрі та 53 бали – у IV семестрі; вони необхідні для допуску до екзамену.

Контрольна робота складається із чотирьох типів індивідуальних завдань:

1. Складання термінологічного словнику з дисципліни «Історія держави і права України та зарубіжних країн» (у III семестрі – 11, у IV семестрі – 8). Словник повинен містити мінімум 8–11 основних понять. За правильне визначення поняття нараховується 1 бал, за неправильне – бали не нараховуються. Так, за написання 8–11 правильних понять можна отримати 8–11 балів.

2. Відповідь на теоретичні питання (два питання у III семестрі та два питання у IV семестрі). Теоретичне питання виконується письмово, в обсязі, необхідному для надання обґрунтованої відповіді з посиланням на статті нормативно-правових актів, які використовувалися. За кожен правильну відповідь на теоретичне питання нараховується до 10 балів.

Відповідь на теоретичне питання (бали)	Критерії оцінювання
10	Відповідь правильна, повна, логічна, містить аналіз, систематизацію та аргументовані висновки.
8-9	Відповідь в цілому правильна, достатньо повна, логічна, однак допущені несуттєві помилки та неточності.
6-7	Відповідь частково правильна, містить декілька неточностей і недостатньо обґрунтована.
4-5	Відповідь має суттєві помилки, аргументи несформульовані, використовуються невірна термінологія.
2-3	Відповідь містить значну кількість суттєвих помилок.
до 1	Відповідь взагалі не вірна та не обґрунтована.
0	Студент взагалі не розуміє питання та не дає відповіді.

Так, за кожен правильну відповідь на теоретичне питання, загалом, можна отримати 20 балів.

3. Рішення задачі. Рішення задачі виконується письмово, в обсязі, необхідному для надання обґрунтованої відповіді з посиланням на відповідні

статті нормативно-правових актів, які використовувалися. За правильне рішення задачі нараховується до 10 балів.

Рішення задачі (бали)	Критерії оцінювання
10	Рішення правильне, повне, логічне, містить аналіз, систематизацію та аргументовані висновки.
8-9	Рішення в цілому правильне, достатньо повне, логічне, однак допущені несуттєві помилки та неточності.
6-7	Рішення частково правильне, містить неточності і недостатньо обґрунтоване.
4-5	Рішення має суттєві помилки, аргументи несформульовані, використовуються невірна термінологія.
1-3	Рішення містить значну кількість суттєвих помилок.
до 1	Рішення взагалі не вірне та не обґрунтоване.
0	Студент взагалі не розуміє задачу.

4. Написання та захист реферату. За написання і захист реферату нараховується до 15 балів. Критерії написання та захисту рефератів наведені вище.

Критерії оцінювання результатів за виконання інших завдань

Вид завдання	Максимальна кількість балів	
	Денна форма	Заочна форма
Участь (відповіді) на практичних заняттях	3 x 5 балів = 15 балів; 6 x 5 балів = 30 балів	4 x 1 бал = 4 бали (у III семестрі) 7 x 1 бал = 7 балів (у IV семестрі)
Написання і захист реферату (у IV семестрі)	1 x 15 балів = 15 балів	
Виконання контрольної роботи (для студентів заочної форми навчання)	–	1 x 56 = 56 бали (у III семестрі) 1 x 53 = 53 бали (у IV семестрі)
Поточний модульний контроль (виконання МКР)	4 x 15 балів = 60 балів	–
Всього	60+60	60+60

Критерії оцінювання іспиту (заліку)

Під час складання іспиту (заліку) студенти відповідають на екзаменаційний білет, який вони вибрали власноруч.

Кожен білет містить три контрольні питання. Відповідь на кожне питання екзаменаційного(залікового) білету оцінюється до 13,3-13,4 балів. Тобто після складання іспиту (заліку) студент може отримати до 40 балів, які додаються до суми балів, отриманої під час поточний контролю відповідного семестру.

Критерії відповіді на одне питання екзаменаційного (залікового) білету

Відповідь на питання (бали)	Критерії оцінювання
12–(13,3-13,4)	Відповідь правильна, повна, логічна, містить аналіз, систематизацію та аргументовані висновки.
9–11	Відповідь в цілому правильна, достатньо повна, логічна; допущені несуттєві помилки та неточності.
6-8	Відповідь частково правильна, містить неточності, недостатньо обґрунтована.
3-5	Відповідь має суттєві помилки, аргументи несформульовані, використовуються невірна термінологія.
1-2	Відповідь містить значну кількість суттєвих помилок та не обґрунтована
0	Студент взагалі не розуміє питання та не дає відповіді.

8. Критерії оцінювання результатів навчання у III-му семестрі

		Денне відділення		Заочне відділення	
		Вид роботи	Кількість балів	Вид роботи	Кількість балів
ЗМ 1	Т1-Т6	Участь (відповіді) на семінарських заняттях	4	Участь (відповіді) на семінарських заняттях	2
		Написання і захист реферату	11		
		Виконання МКР № 1	15		
ЗМ 2	Т7-Т15	Участь (відповіді) на семінарських заняттях	4	Участь (відповіді) на семінарських заняттях	2
		Написання і захист реферату	11		
		Виконання МКР № 2	15	Виконання контрольної роботи	56
Підсумковий контроль		Залік	40	Залік	40
Сума			100		100

Критерії оцінювання результатів навчання у IV-му семестрі

		Денне відділення		Заочне відділення	
		Вид роботи	Кількість балів	Вид роботи	Кількість балів
ЗМ 3	Т1-Т5	Участь (відповіді) на семінарських заняттях	4	Участь (відповіді) на семінарських заняттях	3
		Написання і захист реферату	11		
		Виконання МКР № 3	15		
ЗМ 4	Т6-Т15	Участь (відповіді) на семінарських заняттях	4	Участь (відповіді) на семінарських заняттях	4
		Написання і захист реферату	11		
		Виконання МКР № 4	15	Виконання контрольної роботи	53
Підсумковий контроль		Іспит	40	Іспит	40
Сума			100		100

9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

1. Методичні рекомендації до вивчення дисципліни «Історія держави і права України та зарубіжних країн» для здобувачів вищої освіти.

2. Наповненість групи «Історія держави і права України та зарубіжних країн» в месенджері «Viber» для дистанційного навчання електронним варіантом посібника «Історія держави і права України та зарубіжних країн» та лекцій з навчальної дисципліни «Історія держави і права України та зарубіжних країн».

3. Наочні засоби: слайдові презентації у програмі Microsoft Office PowerPoint, зал судових засідань (ауд. 203).

10. Рекомендовані джерела інформації

Модуль 1. Історія держави і права України (III-й семестр):

Рекомендовані джерела інформації

Документи і нормативні матеріали

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996.р. № 254к/ВР-96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради Української РСР від 24 серпня 1991 року № 1427-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
3. Декларація про державний суверенітет України. Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 серпня 1990 року. № 55-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
4. Волинь, Полісся, Поділля: УПА та запілля 1944–1946: Документи і матеріали / НАН України. Інститут історії української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Державний комітет архівів України; Упоряд.: О. Вовк, С. Кокін. К.; Торонто, 2006. 1445 с. (Літопис УПА. Нова серія. Т. 8).
5. Українське державотворення. Акт 30 червня 1941 р. Збірник документів і матеріалів / За заг. ред. Я. Дашкевича та В. Кука. Львів: Літературна агенція «Піраміда», 2001. 557 с.
6. Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 рр.: документи ГДА СБУ / Упоряд. Василь Даниленко, Сергій Кокін. Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 1311 с.

Основні

7. Терлюк І. Я. Історія держави і права України: [навч. посіб.]. Вид. 4-те, зі змінами. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 772 с.
8. Історія держави і права України. Курс лекцій / В. М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П. П. Захарченко, О. В. Кузьминець та ін.; за ред. В. М. Щербатюка. Київ: Видавництво «Фенікс», 2018. 496 с.

9. Забзалюк Д. Є. Історія держави та права України: навч. посібник (у схемах і таблицях). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. 120 с.

Додаткові

10. Історія держави і права України: підручник / [С. Д. Гусарев, В. К. Антошкіна, О. О. Сердюк та ін.]; за ред. В. В. Соловйової. Донецьк: Юго-Восток, 2014. 535 с.
11. Іванов В. М. Історія держави і права України: підручник. К.: КУП НАНУ, 2013. 892 с.
12. Августин Волошин: життя і помисли президента Карпатської України / [М. М. Вегеш, М. І. Кляп, В. Ю. Тарасюк, М. Ю. Токар]. 2-ге вид., доповн. Ужгород: Карпати, 2009. 481 с.
13. Іванов В. М. Історія держави і права України: підручник. К.: МАУП, 2007. 552 с. Бібліогр. в кінці розд.
14. Захарченко П. П. Історія держави і права України: підручник. К.: Атіка, 2005. 368 с.
15. Андрущенко Л. В., Федосов В. М. Запорозька Січ як український феномен. К., 1995 173 с.
16. Аніщук Н. Правове становище українських жінок в історичному минулому. *Право України*. 2002. № 3. С. 155–157.
17. Апанович О. М. Розповіді про запорозьких козаків. К.: Дніпро, 1991. 335 с.
18. Атаманова Н. В. Литовські статuti як історичні пам'ятки у системі вітчизняних джерел права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014. Вип. 10-1. Т. 1. С. 22–25.
19. Атаманова Н. В. Історико-правове підґрунтя правового порядку доби Запорозької Січі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 30. С. 10–14.
20. Бандурка О. М., Греченко В. А., Ярмиш О. Н. Поліція в Україні: історико-правове дослідження (початок XVIII ст. – 1917 р.): [монографія]. Харків: Золота миля, 2012. 616 с.
21. Бедрій М. М. Історико-правовий огляд джерел права Київської Русі. *Молодий вчений*. 2014. № 8 (11). С. 179–184.
22. Бедрій М. Козацьке право як історичний тип українського звичаєвого права (XVI ст. – 40 рр. XIX ст.). *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2015. Вип. 61. С. 78–86.
23. Бедрій М. Копні суди на українських землях у XIV – XVIII ст.: історико-правове дослідження. Львів: Галицький друкар, 2014. 264 с.
24. Беззуб І. Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції. *Громадська думка про правотворення*. 2015. № 9. С. 14–22.
25. Белік А. В. Аграрне питання за доби Директорії УНР. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*.

2013. Вип. XXXV. С. 106–109.
26. Білоцерківський В. Я. Історія України. 3-тє вид., випр. і доповн. К.: Центр учбової літератури, 2007. 536 с.
 27. Бойко І. Й. Кримінальні покарання в Україні (IX – XX ст.). Львів: Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2013. 408 с.
 28. Бойко І. Й. Органи влади і право в Галичині у складі Польського Королівства (1349 – 1569 рр.): монографія. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. 628 с.
 29. Бойко І. Й. Правове регулювання цивільних відносин в Україні (IX – XX ст.). К.: Атіка, 2012. 348 с.
 30. Бойко О. Д. Історія України: навч. посібник. К.: Вид. центр «Академія», 2001. 656 с.
 31. Бойко О. Д. Історія України: навч. посібник. 3-тє вид., випр., доповн. К.: Академвидав, 2006. 688 с.
 32. Борщевський І. В. Форма (джерела) права: теоретико-правова сутність поняття. *Правова держава*. 2016. С. 6–11.
 33. Босенко Н. П. Суспільно-політичний устрій Київської Русі (історіографічний нарис). *Література та культура Полісся*: зб. наук. праць. Вип. 76. Серія: Історичні науки. № 2. Ніжин, 2014. С. 4–15.
 34. Брехуненко В. Козаки на Степовому Кордоні Європи: типологія козацьких спільнот XVI – першої половини XVIII ст. К., 2011. 504 с.
 35. Верстюк В. Ризький мирний договір 1921 р. і завершення боротьби за Українську Народну Республіку. *Проблеми вивчення історії Української революції 1917 – 1921 років*. 2011. Вип. 6. С. 337–366.
 36. Винниченко В. Відродження нації: у 3-х ч. Київ–Відень, 1920. Ч. I. 350 с.; Ч. II. 535 с.
 37. Вовк О. Й. Джерельна база дослідження литовсько-руського права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 49. С. 64–70.
 38. Вони боронили Карпатську Україну: Нариси історії національно-визвольної боротьби закарпатських українців / [М.М. Вегеш, М.В. Делеган, О.Д. Довганич та ін.]; відп. ред. М.М. Вегеш. Ужгород: Карпати, 2002. 709 с.
 39. Гавриленко О. А. Органи влади та управління античних держав Північного Причорномор'я з республіканською формою правління. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 4. С. 26–34.
 40. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики. П. П. Гай-Нижник (кер. проекту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізник, І. Й. Краснодемська та ін. К.: «МП Леся», 2016. 586 с. С. 192–422.
 41. Гай-Нижник П. П. Пошук державної моделі УНР: ідея і крах «трудового принципу» (грудень 1918 р. – липень 1919 р.) *Український історичний журнал*. 2016. № 1. С. 79–97.
 42. 99. Гай-Нижник П. Росія проти України (1990 – 2016): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання і спроби знищення. / П.П.

- Гай-Нижник (кер. проекту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П.П. Гай-Нижник, Л.Л. Залізник, І.Й. Краснодемська та ін. К.: «МП Леся», 2016. 332 с.
43. Гончарук П. С. Історія України з найдавніших часів до початку ХХ століття. 2-ге вид. К.: «Центр учбової літератури», 2009. 528 с.
 44. Гошко Т. Д. Нариси з історії магдебурзького права в Україні (XVI – початок XVII ст.). Львів: Афіша, 2002. 255 с.
 45. Грицак В. Адміністративно-територіальний устрій на теренах українських земель: Галицько-Волинське князівство. *Вісник Академії управління МВС*. 2010. № 3 (15). С. 94–102.
 46. Терлюк І. Я. Національне українське державотворення в 1917 – 1921 рр.: історико-правовий нарис: навчальний посібник. Львів, 2007. 260 с.
 47. Тинченко Я. Перша українсько-більшовицька війна (грудень 1917 – березень 1918). Львів, 1996. 372 с.
 48. Тищик Б. Західно Українська Народна республіка (1918 – 1923). Історія держави і права. Львів: Тріада-плюс, 2004. 392 с.
 49. Яневський Д. Політичні системи України 1917-1920 років: спроби творення і причини поразки. К.: Дух і літера, 2003. 767 с.
 50. Бисага Ю.М. Держава і право в Чехо-Словаччині в 20-х – 30-х рр. ХХ ст. Ужгород: Закарпаття, 1997. 151 с.
 51. Гетьманчук М. П. Між Москвою та Варшавою. Українське питання в радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918 – 1939 рр.). Львів, 2008. 432 с.
 52. Гловацький І. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921 – 1939 рр.). Львів: Тріада плюс, 2003. 345 с.
 53. Макачук В. С. Державно-територіальний статус західноукраїнських земель у період Другої світової війни (1939–1945 рр.). Історико-правове дослідження. К.: Атіка, 2007. 368 с.
 54. Терлюк І. Я. Окупаційний режим в Україні 1941–1944 рр. і проблеми творення української національної державності: історія держави і права. Львів: Каменяр, 2009. 128 с.
 55. Торончук І. Ж. Місцеве самоврядування в Буковині у міжвоєнний період (1918–1940 рр.). Підприємство, господарство і право. 2010. № 10 (78). С. 126–130.
 56. Українська Повстанська Армія. Історія нескорених. / В. В'ятрович (відп. ред.), Р. Грицьків, І. Дерев'яний, Р. Забілий, А. Сова, П. Содоль. Львів: Центр досліджень визвольного руху. 2007. 352 с.
 57. Василенко В. Голодомор 1932–1933 років в Україні як злочин геноциду: правова оцінка. К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2009. 104 с.
 58. Вронська Т. В. Позасудові репресії членів сімей учасників національно-визвольного руху в західних областях України (1944–1952) : монографія. / Інститут історії України НАН України; Інститут оперативної діяльності та державної безпеки Служби безпеки України. Х.: Право, 2008. 264 с.

59. Дорошко М.С. Номенклатура: керівна верхівка Радянської України (1917–1938 рр.): монографія. К.: Ніка-Центр, 2008. 368 с.
60. Терлюк І.Я. «Комуністична революція згори» в Україні: з історії становлення та закріплення в Україні радянської державності і права (1917–1920-ті рр.). Львів: Каменяр, 2010. 150с.
61. Терлюк І.Я. Сталінський тоталітаризм в Україні: історико-правовий нарис (1930-ті – початок 1950-х рр.). Львів: Національний музей-меморіал «Тюрма на Лонцького», 2015. 180 с.

Модуль 2. Історія держави і права зарубіжних країн (IV-й семестр)

Основні

62. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін.; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків: Майдан, 2020. 618 с.
63. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб.: рекомендовано МОН України [2-ге вид., перероб. і доп.]. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 736 с.
64. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: навч. посібник; 8-ме вид., доповн. Київ: Атіка; Харків: Право, 2015. 624 с.

Додаткові

65. Аракелян М. Р., Василенко М. Д. Право Європейського Союзу: підручник; Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса: Фенікс, 2012. 390 с.
66. Баймуратов М. О., Хоббі Ю. С. Модифікації державного суверенітету в умовах європейської інтеграції в контексті взаємовідносин Європейського Союзу з державами-членами: монографія. Суми: Університет. кн., 2013. 300 с.
67. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США. Київ: Україна, 1999. 554 с.
68. Бобилєва С. Й. Історія Німеччини з давніх часів і до 1945 р. / За ред. Н. Є. Бойцун. Д.: РВВ, 2003. 528 с.
69. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
70. Василенко А. Канадська багатокультурність та становлення етнополітичного права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 55–59.
71. Велика Є. С. Види покарань у праві держав Стародавнього Сходу. *Право і Безпека – Pravo Bezpeka*. 2010. №5 (37). С. 57–61.
72. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб.: рекомендовано МОН України. Київ: Істина, 2010. 768 с.
73. Грубінко А. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний

- посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2010. 392 с.
74. Дедурін Г. Г. Деформація правоохоронної функції держави у Німеччині внаслідок встановлення нацистської диктатури. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми: тези доп. круглого столу* (м. Харків, 27 жовт. 2017 р.)/ МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 72–74.
 75. Дедурін Г. Г. Історична практика застосування «сухого закону» в Росії / СРСР та США: плюси та мінуси. Формування тверезого способу життя в сім'ї та суспільстві. Львів: ЛНМУ ім. Данила Галицького, 2016. С. 105–110.
 76. Загуменна Ю. О. Органи охорони громадського порядку в державах Стародавнього світу. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених: матеріали Науково-практичної конференції* (5 червня 2010р., м. Харків). Харків: ХНУВС, 2010. С. 196–199.
 77. Іваницька О. Країни Латинської Америки (1918–1939). Київ: Освіта, 2001. 209 с.
 78. Іваницька О. Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2002): навчальний посібник. Вінниця: Вид-во «Фоліант», 2003. 560 с.
 79. Історія держави і права зарубіжних країн / за заг. ред. О. М. Джужи. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Атіка, 2006. 256 с.
 80. Історія держави і права зарубіжних країн у схемах / уклад.: С. І. Власенко [та ін.]. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2007. 35 с.
 81. Історія держави і права зарубіжних країн: (Серед. віки та ран. новий час): навчальний посібник / за ред. Б. Й. Тищика. Львів: Світ, 2006. 695 с.
 82. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. для студ. вищ. навч. закл.: рекомендовано МОН України/ за ред. Л. М. Маймескулова. Харків: Право, 2011. 520 с.
 83. Історія держави і права зарубіжних країн: Хрестоматія: навч. посіб. Т. 2. / [ред. В. Д. Гончаренко]. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 716 с.
 84. Історія держави та права зарубіжних країн: словник-довідник/ уклад. Д. Г. Каюк. Дніпропетровськ: Юрид. акад. МВС України, 2003. 180 с.
 85. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до європейського Союзу: монографія / за заг. ред. І. В. Яковюка. Київ: Ред. журн. «Право України», 2012. 208 с.
 86. Калашников В. М., Малишко В. М. Формування інститутів держави і права в США ранньої доби (1607–1775 рр.): монографія. За ред. і з передмовою І. Б. Усенка. Київ: Логос, 2015. 406 с.
 87. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн: запитання та відповіді: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.]; М-во освіти і науки України, Чорномор. держ. ун-т ім. П. Могили. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2009. 222 с.

88. Кравчук М. Правова система США. Київ: Норма-Друк, 2004. 136 с.
89. Крестовська Н. М., Цвіркун О. Ф. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія-практикум. Харків: Одісей, 2010. 488 с.
90. Кривошея І. І., Барвінок О. Історія Великої Британії. Київ: КНТ, 2017. 208 с.
91. Кузьминець О. В., Дурнов Є. С., Сокур Ю. В. Історія держави і права зарубіжних країн (схеми, коментарі, термінологічний словник). Київ: НАВС, 2012. 242 с.
92. Логвиненко Є. С. Покарання військових в античних державах. *Право і Безпека*. 2017. №1 (64). С. 31–35.
93. Логвиненко Є. С. Розуміння покарання в філософських і політико-правових ученнях Стародавнього Китаю. *Право і безпека*. 2019. №1 (72). С. 65–71.
94. Логвиненко Є. С. Розуміння покарання у правовій думці Античної Греції. *Jurnalul juridic național: teorie și practică. National Law Journal: Theory and Practice*. 2018. № 3–2 (31). С. 17–20. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/3014>
95. Логвиненко Є. С. Становлення та розвиток системи покарань у Давньоримській державі. *Право і безпека*. 2015. № 3 (58). С. 31–35.
96. Логвиненко Є. С., Логвиненко І. А. Покарання в праві держав Стародавнього світу. Харків: ФОП Панов А. М., 2019. 252 с.

Інформаційні ресурси:

1. Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua>
2. Міністерство освіти і науки України. URL: <http://mon.gov.ua/>
3. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/ua>
4. Верховний Суд України. URL: <http://www.scourt.gov.ua/>
5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
6. Електронна бібліотека. URL: <http://www.lib.com.ua/>
7. Юридична бібліотека (Україна). URL: <http://law.biz.ua>
8. Юридична бібліотека (Україна). URL: <http://pravo.biz.ua/>